

ČOVJEK - MORALNO BIĆE

ŽIVAN BEZIĆ

UDK 241.13

Umirovljeni prof. Kat. bogosl. fakulteta u Splitu

Pregledni članak

Polazeći od različitih definiranja pojma čovjeka, Auktor ističe da je čovjek po svojoj naravi moralno biće te analizira glavne sastavnice čovjekove moralnosti utemeljene na razumnosti: osobnost, duhovnost, slobodu i odgovornost. Osobito ističe da moralno ponašanje čovjeka stoji u odnosu prema dobru koje je utemeljeno u Bogu koji je Dobrota i u njemu leži norma morala. Zbog toga čovjek jedino čineći dobro postiže osobnu vrlinu čudorednosti ili dobrote.

O pojmu čovjeka postoje bezbrojne definicije. Nije ih moguće niti sve nabrojiti. Nedostatak im je u tome što većina njih promatra čovjeka samo s jednog vidika, a ne svestrano. Pravi čovjek je tek svestran i cjelovit čovjek. Sažetosti radi, mi ćemo spomenuti samo neke najnovije poglede na biće što se zove čovjek.

Temeljne postavke

Da je čovjek *društveno biće*, to je stara istina, poznata već od Aristotelovih dana (*zoon politikon*). No ona se je stala posebno naglašavati od polovice 19. st. sve do nedavno, iz političkih više nego znanstvenih razloga. Propagirao ju je socijalizam (Marx), a i sociologija kao znanost bila je jako u modi. Zbog svoje jednostranosti i zlouporaba u političkoj i ekonomskoj praksi danas je marksizam i sociologizam napušten.¹

¹ G. PETROVIĆ, *Wider den autoritären Marxismus*. Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt 1969.

Nedavno je u Francuskoj izišla debela knjiga s naslovom "*Le livre noir du communisme*" s podnaslovom "Zločini, teror, represija", prevedena na hrvatski pod naslovom "Crna knjiga komunizma" te izdana od izdavača Goldem marketing, Zagreb. Knjiga je djelo više europskih profesora. U njoj se dokazuje da je širom svijeta u komunističkim zemljama od 1917. do 1992. g. ubijeno preko sto milijuna ljudi. Kao usporedba, u fašističkim zemljama je u isto vrijeme umoreno oko 25 milijuna ljudi.

U 20. st. je naročito bila isticana misao da je čovjek "homo faber" pa "homo technicus" i najzad "homo cyberneticus". Taj *tehnički* čovjek je postao toliko opijen svojim znanstvenim i tehničkim izumima, da je počeo obožavati tehniku i u njoj vidio vlastito ostvarenje i spas.² Čak je biotehničkim postupcima, tzv. genetičkim inženjeringom, želio prodrijeti i u same korijene ljudskog bića, pa je o. Valentin Pozaić dobro primijetio da danas valja stariji izraz "homo faber" promijeniti u "homo fabricatus". Htijući pobijediti prirodne zakone suvremeni tehničari i kibernetičari ulaze u sukob sa svojom vlastitom ljudskom prirodom. Stoga je sasvim na mjestu opaska mudrog sociologa Šušnjića: "Nerazvijena društva osjećaju potrebu za tehničarima. Razvijena za psihijatrima."³

Nakon kibernetizacije čovjeka (umjetni mozak, robot, Kiborg, Golem) logično je da je čovjek postao stvar među stvarima, tj. "*postvareni čovjek*". Kao takav kapitulira pred vlastitim porizvodima projicirajući u njih sebe. Kao da mu robot postaje ideal. Suvremeni scijentizam sa svojom djecom tehnikom, robotikom, informatikom i kibernetikom izjednačuje stvarnost i fikciju. Kibernetika (u svome grčkom korijenu; u latinskoj istoznačnici "gubernetica" te u hrvatskoj inačici "kormilarenje") stvarno postaje kormilar ljudskog vladanja.⁴

No čovjek je uvijek veći od robota i bilo kojeg stroja što će ga još izumiti, tj. izvući iz svoga uma. Jedan veliki Um, naime, stoji na početku svega, cijeloga svijeta, a ljudski um na početku čitave kulture. Stoga je čovjek *razumno biće* (ens rationale). Na ljudskom razumu počiva i ljudski moral. Moralno može biti samo ono što je razumno, a razumno jedino ono što je moralno. Razum se i moral uzajamno uvjetuju. Na koncu konca nikakve tehnike ne bi ni bilo da nije mozga kao njezina tvorca.

Ali ni sam um nije jedino vrelo morala. Čovjek nije samo um, samo obična "trska koja misli" (Pascal: "le roseau pensant"), njega

² S. COTTA, *La sfida tecnologica*. Il Mulino, Bologna, IV. izd. 1971; P. WATTE, *L'ethique avant la technologie*. Ed. Lumen vitae, Bruxelles 1982; W. KORF, *Technik, Oekologie, Ethik*, Bochum, Köln 1982; PACEY, *Vivere con la tecnologia*, Ed. Uniti, Roma 1987; J.Y. GOFFI, *La philosophie de la technique*, PUF, Paris 1988; M. TROWITZSCH, *Technokratie und Geist der Zeit*. Mohr, Tübingen 1988; J. ELLUL, *Le bluff technologique*, Hachette, Paris 1988; F. FERRE, *Philosophy of Technology*, Simon, H. Hemstead 1988; Ch. WALTER, *Ethik und Technik*, De Gruyter, Berlin 1992; S. RODOTA, *Tecnologie e diritti*, Il Mulino, Bologna 1995.

³ Đ. ŠUŠNJIĆ, *Otpori kritičkom mišljenju*, Zodijak, Beograd 1971, 220.

⁴ Sva tri izričaja imaju isti indoeuropski korijen i jednaku semantiku.

tvore i srce i volja. Kad bi samo um odlučivao moralnošću, u svijetu bi najbolje prolazili inteligentni delikventi i poklonici Macchiavellia. Čovjek bi postao plijen racionalizma, pragmatizma i utilitarizma. Stoga s punim pravom zaključuje filozof Bergson: nemoguće je temeljiti moral na kultu razuma.⁵

Antropologija ne zna za polovična čovjeka. Ako postoji nešto takva defektna, ono spada u patologiju. Ako je čovjek zakinut za svoje osjećaje i volju, onda nije integralan i cjelovit čovjek. Ostaje duhovni torzo.⁶ U životu čovjekovu i srce mora imati svoju riječ te tako harmonizirati društveni život. Čak se i najveći broj ljudi poziva na "primat ljubavi". A da čovjek ne bi zapeo samo na idejama, riječima i čuvstvima, treba da i volja dođe do izražaja. Tek ona dovršava i usavršava duševni proces misli i nauma, osjećaja i težnja te ih privodi u djelotvoran čin. Kruna morala nisu ni mudre misli, ni slatki osjećaji ni plemenite želje, već njihovo učinkovito ispunjenje. Stoga je čovjek i po svojoj naravi *moralno biće (ens morale)*.

Čovjekova moralnost

Ako je čovjek moralno biće, onda mora imati ontološku vezu s moralnošću. A što je to moralnost? Da bismo je mogli bolje shvatiti, potrebno je najprije upoznati njezinu genezu.

Moralnost postoji samo u čovjeku. To je značajna i decizivna činjenica. Nitko drugi u svemiru ne zna za moral. U cijeloj biosferi ne postoji moral upravo zato jer biljke i životinje nisu razumna bića. Gdje nema uma i duha nema ni uvjeta za duhovni i moralni život. Kako je razum s priključenim moćima ljubavi i volje plod duha, čovjek je i *duhovno biće (ens spirituale)*. To je njegova specifična bit po kojoj se izdiže nad sve što je živo. Duša koja formira tijelo formira čovjeka i njegovu moralnost.

Čudo duše daje čovjeku novi kvalitet - jedinstven u svemiru - on je upravo po njoj *osobno biće (ens personale)*. U čitavom poznatom

⁵ H. BERGSON, *Les deux sources de la morale et de la religion*. Ed 100. PUF, Paris 1961.

⁶ R. SCHERER, *Dimensionen des Menscheseiens*, Herder, Freiburg 1988; L. HONNEFELDER (Hg), *Die Einheit der Menschen*. Schöning, Paderborn 1994; R. LUCAS LUCAS, *El hombre espiritu encarnado*, SEA, Madrid 1995; G. ANCONA (ed.), *Cosmologia e antropologia*, Messaggero, Padova 1995; N SKLEDAR, *Čovjekov opstanak*, Hrvat. filozof. društvo, Zagreb 1996; R. KURZWEIL, *Homo Sapiens. Was bleibt vom Menschen?* Köln 1999;

kozmosu samo čovjek može reći "ja". Njegova svijest o sebi, njegovo jastvo temelj je ljudske osobnosti i osobenosti. On je subjekt, svjestit sama sebe, onaj koji zna tko je, što je i što radi. Tu je svoju osobnost čovjek primio na dar od božanske Osobe koja ga je stvorila na svoju "sliku i priliku". K tomu je na temelju te iste osobnosti uz božansku milost postao i dijete Božje. Čovjekova je moralnost izljev predobroga i presvetoga Stvoritelja. Dakle, božanska odlika!

Čovjekova svjestitost, kao temeljac osobnosti, usko je povezana s ljudskom savješću. Individualna svijest postaje moralna savjest i norma djelovanja. Na taj način je čovjek i *savjesno biće* (zanimljivo je da rimski klasici mjesto pridjeva "consciūs" ili "consciens" radije uzimaju izraz "ens religiosūm" ili "homo religiosus" osjećajući duboku vezu moralnosti i božanstva). Jedinstvo svijesti i savjesti omogućuje moralnost.

Da bi čovjek mogao djelovati po svojoj savjesti, mora biti slobodan u izboru svojih čina. Inače mu savjest ne bi ni trebala. Zato je čovjek i *slobodno biće* (*ens liberum*), koje može reći "da" i "ne", biti neovisan od vanjskih spona i sposoban se opredijeliti za časne ciljeve. Čovjek je gospodar svoje osobe i svojih djela. Doduše, čovječja sloboda ne može biti apsolutna, jer je čovjek relativno biće, pa mu je i sloboda relativna. No bitno je to da čovjek ne služi ničemu te da ne može biti sredstvo u ničijim rukama (Kant).⁷

Tamo gdje postoji osobnost, savjesnost i sloboda mora postojati i odgovornost, a to znači da je čovjek *odgovorno biće* (*ens responsabile*). Značenje pojma je sasvim jasno: odgovoran je čovjek onaj koji može i mora odgovarati nekome za svoje izbore i njihovo izvršenje. A kome on mora odgovarati za svoja djela? Dakako, najprije samome sebi, svojoj savjesti. Zatim svim ljudima s kojima je u nekom odnosu, jer svojim djelima svatko od nas nekoga usređuje ili unesređuje, prihvaća ili odbija, pomaže ili odnemaže, koristi mu ili škodi, ugađa mu ili ga vrijeđa. *Last but not least*, čovjek odgovara i

⁷ J. de FINANCE, *Existence et liberté*. Ed. Vitte, Lyon 1955; R. ZAVALLONI, *La libertà personale*. Ed. 3. Vita e Pensiero, Milano 1973; AA. VV., *La libertà*, Ed. Dehoniane, Napoli 1980; J. SPLETT (Hg), *Wie frei ist der Mensch?* Patmos, Düsseldorf 1980; J. MOREL, *Ordnung und Freiheit*. Tyrolia, Innsbruck 1986; D. DETMER, *Freedom as a value*. Open Court Publ., La Salle II. 1988; B. MONDIN, *L'uomo libero*, Ed. Dino, Roma 1989; R. GARCIA de HARO, *Legge, coscienza e libertà*, Ed. 2. Ares, Milano 1990. M. BIELER, *Freiheit als Gabe*, Herder, Freiburg 1991; F. GUIBAL, *Autonomie et liberté*. Cerf, Paris 1993.

Onome od koga je stvoren, postavljen na Zemlju, uključen u ljudsko društvo, odgovoran za sebe i bližnjega, te čija je napokon slika i dijete.

Iz toga vidimo da je ljudska moralnost imanentna i permanentna, autonomna i heteronomna.⁸ Imanentna je jer pripada ljudskoj naravi, zbog čega je i trajna. Autonomna je jer je istovjetna ljudskoj slobodi i duhovnosti, ali ta ista autonomija je dar vječne Dobrote i Ljubavi.

Želeći čovjekovu duhovnost, s njezinim kognitivnim i afektivnim elementima, prizemljiti i približiti materiji ili je čak reducirati na samu materiju, neki su antropolozi pokušali privezati je uz biološku podlogu čovjeka. Oni genezu morala žele posve biologizirati i obezvrijediti je kao duhovnu dimenziju čovještva. Natoje poistovjetiti genezu morala s genetikom.⁹ Genetika bi bila gen-etika. Time se ljudska narav i moralnost uporno spuštaju na razinu životinjstva, a već smo vidjeli da upravo životinje nemaju niti mogu imati morala. Dok genetičari misle da se igraju boga (a često se ne znaju ponašati ni kao ljudi), niti ne vide da su naše i svoje ljudstvo srozali na razninu amoralnosti. Čisto biološki se ne mogu razumjeti ni čovjek ni moral: "Polazeći od čisto bioloških, pozitivno znanstvenih podataka, nikada nećemo stići do autentične slike čovjeka, do njegova dostojanstva, do biti čovjeka. Čovjek je više od zbroja svojih pojedinih bioloških sastojnica."¹⁰

Stoga se moramo vratiti na staro i prokušano poimanje morala. Moral je ljudsko ponašanje u odnosu na *dobro*. Dobro se ponaša samo onaj čovjek koji poštuje vrijednost Dobra. Moralno ili etičko je vladanje ono koje je u skladu s načelima Dobra. Prema tome je moralnost sklad načela i primjene, misli i djela, vjere i života, uma i nauma, ljubavi i dobra.

Moralnost je, dakle, koherencija moralnih načela i životne prakse. Kako su veoma rijetki ljudi - njih obično zovemo svecima - koji uspijevaju skladno povezati ideale i činjenice, moramo dozvati u pomoć misao francuskog filozofa Sertillangesa: Moral je nauk o tome "kakav bi čovjek morao biti u odnosu na ono što jest".¹¹ Čovjek

⁸ O. Rudolf Brajčić govori o moralnom zakonu: "Taj je zakon čovjeku imanentan kao što je sam čovjek sebi imanentan. Bog ga nije nagurao i čovjeku gurnuo u ruke nego ga je skupa s čovjekom stvorio. Moralni zakon - to je čovjek!" (*Obnovljeni život*, br. 1/1994, 16.)

⁹ P. CHAUCHARD, *Biologie et Morale*. Mame, Paris 1959; E. AGAZZI (red.), *Bioetica e persona*. Ed. Angeli, Milano 1993; B. MONDIN, *Antropologia e bioetica*. Massimo, Milano 1997.

¹⁰ A. ŠVAJGER (ur.), *Medicinska etika*. II. izd. Medicinski fakultet u Zagrebu, Zagreb 1996, 104.

¹¹ Citirano prema: P. CHAUCHARD, *Biologie et Morale*. Mame, Paris 1959, 221.

uvijek može i mora biti bolji nego što jest u ovom času. U tom je slučaju ontologija oplemenjena deontologijom.

Primat morala

U tome i jest sva tragedija čovječanstva što je golema većina ljudi zadovoljna sa samim sobom te se stoga i ne trude da budu bolji. fakticitet košta manje nego idealitet. Trud i napor oko moralnog poboljšanja i usavršavanja traži osobno zalaganje i nije materijalno isplativ. Kao stvarno moralan čovjek nećeš imati mnogo uspjeha, a zbog poštenja možeš i stradati. Zato se drži talijanskog "lascia stare" ili francuskog "laissez-faire" i nemoj se boriti protiv vjetrenjača. Stari praktični Latini su govorili: "Quieta non movere." Prema tim parolama se može lagodno životariti u močvari truleža i zla.

Život je nasuprot tome svetinja. Uopće svaki život, pa i onaj u biljnom i životinjskom obliku (za hinduse primjerice "svete krave"). Ljudski pak život vrijedi daleko više. Čemu onda ne bi trebao biti i moralniji još više?! Kad bismo bili bolji, zar nam i svima ne bi bilo bolje? Biofilija i biolatrija treba da vode bioetici. Možda manji dio ljudi i čini ono što može, ali to nije dovoljno. Jedino Bog čini sve što hoće. A on hoće samo dobro, samo najbolje.

Stoga je *Stvoritelj* svega konačna norma i mjera morala. Ako smo njegova slika, jasno je da mu moramo i sličiti u njegovoj dobroti. Ako smo njegova djeca, ne smijemo ga sramotiti lošim vladanjem. K tome nam izričito naređuje: "Sveti budite jer sam i ja svet!" (Lev 11,45). I zašto nam je dao Deset zapovijedi ako ne da ih vršimo? Dekalog je temeljna povelja morala, naš etički kodeks i normativ.

A što je s onima koji ne znaju za Boga kao tvorca i oca? Zar za njih ne postoje moralne obaveze? Postoje, jer za sve ljude postoje objektivni zakoni prirode i razuma. Onaj tko gazi prirodne zakone kvari prirodu - i svoju vlastitu! - koja mu se nakon toga osvećuje svojim sankcijama. Onaj tko se ne vlada po zakonima razuma nije razuman čovjek i gubi svoje ljudsko dostojanstvo.

Činjenica što čovjek ne živi sam, nego u ljudskoj *zajednici*, traži od njega poštivanje te zajednice, njezine društvene norme i svakoga njezina člana. Ako vrijeđa bližnjega, ne postupa dobro i vrijeđa samu čovječnost u konkretnom čovjeku, gazi humanost. Otkada čovjek

znade za sama sebe zna i za temeljni zakon morala: Nemoj činiti drugome ono što ne želiš da drugi učini tebi! Humanost traži poštivanje svakoga čovjeka a socijalna pravda pošten odnos prema pojedincu i zajednici. Altruizam, a ne egoizam, gradi zajedničko dobro i sije oko sebe dobrotu.¹²

A kad bismo bili sami na svijetu, da li bi i onda moralnost bila naša obaveza? Sjetimo se već poznatih nam vlastitosti čovječtva: razumnosti, duhovnosti, savjesnosti i odgovornosti. Zar nismo uvidjeli da su sve one stupovi moralnosti? One same po sebi i traže i rađaju moralnost. Sama *čovječnost*, ljudskost i humanost, dakle srž ljudske naravi, ižarava etički stav prema sebi i prema svemu oko sebe.¹³ Inače, čemu bi i zašto čovjek bio odgovoran ako nad njim nema moralnog Zakonodavca?¹⁴

Danas se u cijelome svijetu i na sva usta stalno deklamira o ljudskim *pravima*. Sasvim u redu, svako ljudsko biće ima svoja prava. No, ako postoje prava, nužno mora postojati i *dužnost* poštivanja toga prava kao i ostalih vrednota. Gdjegod postoje prava, njima pripadaju i odgovaraće dužnosti. Prava i dužnosti su istojajčani blizanci. Nema prava bez dužnosti! I eto nas u punoj deontologiji, u srcu morala.

Isto tako se danas naveliko priča o ljudskom *dostojanstvu*. I zaista svaki čovjek ima pravo na svoje osobno dostojanstvo. Nu, u čemu se ono sastoji? Je li u tome da ga spustimo na razinu životinjskog statusa koji ne zna za etiku? Ili u tome da se vladamo bahato, oholo, samovoljno, neodgovorno i ćudljivo bez ćudoređa? Je li to dostojanstvo vrijedno poštovanja? Ako je vrijedno poštovanja, iz toga proističe dužnost poštivati ga kod sebe i kod drugoga. Dostojanstvo ne može biti bez dostojnog vladanja i ćudoređa.¹⁵ Eto nas opet u deontologiji. Njoj se izbjeći ne može, nosimo je u sebi.

¹² M. ALBERONI, S. Veca. *L'altruismo e la morale*. Garganti, Milano 1992.

¹³ R. LUCAS, Nav. dj.

¹⁴ "Today we know that time is a construction and therefore carries an ethical responsibility" (I. PRIGOGINE, I. STENGERS, *Order out of Chaos*. Bantam Books, New York 1984, 312).

¹⁵ A HOLDEREGGER (Hg), *De dignitate homini*, Herder, Wien 1987; P. MEYER-BRISCH (ed), *Les devoirs de l'homme*. Cerf, Paris 1989; Y MADIOT, *Droits de l'homme*. Ed. II. Masson, Paris 1991; C.S. NINO, *The Ethics of Human Rights*. Clarendon Press, Oxford 1991; HILPERT, *Die Menschenrechte*. Patmos, Düsseldorf 1991; P de OLIVERA (ed), *Ethique chretienne et dignité de l'homme*. Ed. Univ. Fribourg; STOSIEK, *Menschliche Würde und ihr transzendenter Grund*. Schönstatt V., Wollendar 1993; BIELEFELD (Hg), *Würde und Recht der Menschen*.

A što visokopoštovani čovjek čini sa svojim dostojanstvom? Nažalost, odgovor činjenica je zaprepašćujući. U pogledu moralnog dostojanstva možemo se pozvati na starog pjesnika: "*Rari nantes in gurgite vasto*" = Rijetki plivaju u pustom vrtlogu! (Vergil, *Eneida*). Laksna većina bi se trebala odreći ljudskog imena.¹⁶ Neki su ljudi samo karikatura od čovjeka. Ispunjava se ona Plautova: *Homo hominis lupus*. Čovječanstvo u globalu, nažalost, sličí golemoj menažeriji.

Karikatura čovjeka vodi, sasvim razumljivo, u karikaturu morala. Kao primjer evo vam *primjerak modernog dekaloga*: 1. Ja sam gospodin bog tvoj, osim ako slučajno nemaš drugoga; 2. Ne izusti uzalud ime božje kad ga ionako nema. Jedino su preporučljive psovke u umjetnosti; 3. Svetkuj svaki dan ako ti je moguće. Najslađa je zarada bez rada; 4. Poštuj oca i majku dok ti je s njima dobro i dok ti ne dosade; 5. Ne ubij bez potrebe; 6. Ne možeš sagriješiti bludno, jer grijeha uopće nema; 7. Ne ukradi ako možeš prevariti; 8. Nema laži, jer nema ni istine; 9. Ne poželi tuđeg druga, osim ako ti se sviđa; 10. Nema potrebe tuđe poželjeti, jer je sve globalno.

Eto, tako to izgleda kad čovjek poželi "majmunizirati" Boga. I onda takav hominid počne pričati o svome dostojanstvu! Nije netko po tome čovjek što ima dvije ruke i dvije noge s nešto malo mozga u glavi ili po tome što je učenjak, umjetnik, književnik, inženjer, tajkun ili ministar, a niti po tome što se glasno poziva na svoja prava i dostojanstvo. Čovjek je u prvom redu po tome što *jest* i što *djeluje* kao moralno biće.

Antropološko vrednovanje čovjeka zavisi iznad svega o njegovu etosu. Zar primat ljubavi ne stoji iznad svega? Svakako, ali one djelotvorne i čudoredne, a ne one verbalne i sentimentalne, potogotovo ne one osjetilne što se kiti imenom ljubavi. Apostol ljubavi sv. Ivan stalno je naglašavao: "Ljubite ne riječima, nego djelima!" Uostalom, ljubav je sastavni dio etike, njezino srce.

Könighausen, Würzburg 1993; P,BRISTOW, *The Moral Dignity of Man*. Four Courts Press, Dublin 1993; TH. De KONINCK, *De la dignité humaine*. PUF, Paris 1995;

¹⁶ Za takve je neki Francuz rekao: "Lá ou il y a des hommes, il y a de l'hommerie."

Kvintesencija moralnosti - dobrota

Općenito se moral ili etika definiraju kao nauk o *dobrom* ponašanju. Ponašanje ili ljudski čini jesu materijalni objekt moralke, a dobrota tih čina jest njezin formalan objekt, dakle bitni kriterij. Formalno utemeljenje morala leži u Dobru kao takvom i u dobroti ljudskog ponašanja. "Čovjek ostvaruje sebe samo pri izboru dobra", veli naš poznati liječnik dr. Vladimir Gruden.¹⁷

Ovdje nam se nameće pitanje: *Što je dobro?* Evo što kaže o tome nenadmašivi Aristotel: Dobro je bitak koji odgovara svojoj svrsi. U svršnosti je savršenost. Najveće je dobro postići svoj egzistencijalni cilj, a najveće je zlo promašiti ga.¹⁸ A što je dobro za čovjeka? Sve ono što ga pomaže u postizanju objektivne svrhe ljudskog života. Takvo je dobro vrhovni kriterij morala, a savjest nam je osobna busola.

To su ozbiljni filozofi znali odvajkada. Platonu je Dobro najuzvišenija ideja po kojoj je Bog stvorio svijet i za čovjeka je najveća vrednota. U filozofiji vrijedi načelo: *Omne ens est unum, verum et bonum* = Svaki je bitak jedan, istinit i dobar. Dobro, dakle, leži u srži bića. Max Scheler veli još preciznije: "Dobro je vrijednost u sferi htijenja koje se javlja u realizaciji jedne pozitivne vrednote."¹⁹ P. Favreaux je također jasan: "Prvi i posljednji bitak nije nužda nego dobrota."²⁰ Mučenik za etiku D. Bonhoeffer znade iz iskustva da "dobrota nije odlika života, nego život sam. Biti dobar znači živjeti".²¹

Doduše, ima i filozofa koji to dobro materijaliziraju u opipljive vrijednosti užitka (hedonizam), koristi (utilitarizam), uspjeha (pragmatizam), sreće (eudajmonizam), nadčovještva (heroizam), dužnosti (deontologizam) i tome slično. Kod njih je očit nesporazum s pravim značenjem dobra. Njihove se interpretacije dobra ne penju prema gore ususret konačnoj svrsi, one se, naprotiv, prizemljuju, razvodnjaju ili gube u sporednim kolosijecima ljudskih lutanja. Neke

¹⁷ V. GRUDEN, u: *Medicinska etika*, Izd. Medicinski fakultet Zagreb, 2. izd. 1995, 21.

¹⁸ Jedan banalan primjer: Pero kod ptice je dobro ako joj omogućuje let, a pero u čovječjoj ruci je dobro samo ako je prikladno za pisanje.

¹⁹ M. SCHELER, *Formalismus in der Ethik*. 4. izd. Bern 1954, 49.

²⁰ P. FAVREAUX, u: *Nouvelle revue theologique*, 1994, 2, 215.

²¹ D. BONHOEFFER, *Etica*. Ed. 3. Bompiani, Milano 1989, 187.

se spuštaju i u podzemlje podsvijesti ("etika" libida).²² Neki su znanstvenici opet pokušali zaodjenuti dobro u znanstveno i tehničko ruho.²³ Grof P. Yorck v. Wartenburg se čudi: "Za koga su zapravo tolike knjige? Jedino je vrijedna pažnje težnja doći od fizike k etici."²⁴

Dobro je prebogat i raznolik bitak te se pokriva sa svime što postoji vrijedna na svijetu, ali sva bića nisu jednaka ni jednako dobra, a neka se dadu i zlorabiti po čovjeku. Stoga treba razlikovati apsolutno i relativno dobro, objektivno i subjektivno, u koje se može - experientia docet - ušuljati te se maskirati i samo prividno dobro. Još je važno znati razlikovati privatno i opće, tj. zajedničko dobro.²⁵ Mnogi se ljudi, nažalost, izgube u tom labirintu pa, zbunjeni ili zavedeni, ne prave razliku među pozitivnim i negativnim.

Kratkovidni etičari ne vide, i zbog toga onda ignoriraju, apsolutno i vrhovno Dobro, što se zove i Bog, zato što je transcendentalno svemu vidljivome. Bog je tvorac svijeta i svega dobra što je u njemu. On je u sebi najveće Dobro (Summum Bonum) i ujedno sama Dobrota (Summus Bonus) jer je Osoba. Veliki Ambrozije, Augustinov učitelj, pravilno je učio: "*Nitko nije dobar osim jedinoga Boga; štogod je dobra božansko je te štogod je božansko dobro je.*"²⁶ Stoga je svako stvoreno dobro samo iskra božanske dobrote.

Dobro (bonum, le bien, das Gute) se je uosobilo u božansku dobrotu (bonitas, la bonté, die Güte), a u čovjeku u ljudsku dobrotu. Kao što je Dobrota svojstvo božanske osobe tako se ona prelijeva i u čovjekovu dobrotu. Dok ostala bića uživaju uređenu dobroću, samo čovjek - slika Božja - posjeduje osobnu dobrotu. "Ovu pak ne smijemo shvatiti negativno kao puko izostajanje zla, niti pasivno kao

²² H. KUHN, *Das Sein und das Gute*. München 1962. AA.VV., *Ontologia e assiologia*. Morcelliana, Brescia 1974; R.B. BRANDT, *A Theory of the Good and the Right*. Oxford 1979; J. ENDRES, *Gemeinwohl heute*. Tyrolia, Innsbruck 1989; C. CARDONA, *Metafisica del bene e del male*. Arca, Milano 1991; S. PRIVITERA, *Il volto morale dell'uomo*. Oftes, Palermo 1991; S. MacDONALD, *Being and Goodness*. Cornell Univ. Press, London 1991; E.F. PAUL (ed), *The Good Life and the Human Good*. Cambridge Univ. Pr. Cambridge 1992.

²³ E. AGAZZI, *Le bien, le mal et la science*. PUF, Paris 1996.

²⁴ P. YORCK von WARTENBURG, *Briefwechsel*. Halle a.d.S. 1923, 73.

²⁵ ENDRES, *Gemeinwohl heute*. Tyrolia, Innsbruck 1989. J. MARITAIN, *La persona e il bene comune*. Brescia 1980; R. PETRELLA, *Il bene comune*. Diabasis, Reggio Emilia 1997.

²⁶ Nemo enim bonus nisi unus Deus, quod ergo bonum divinum et quod divinum bonum. (AMBROSIUS, *De fuga mundi*, cap. 7,44).

odupiranje zlu, već kao aktivno zalaganje za dobro. Dobrota je više djelovanje nego stanje.”²⁷

Dobrota je osobina osobe, dok je dobroća svojstvo neosobnih bića. Dobroća svega opstojećega je neupitna i spada u kategoriju činjenica koje se ne mogu nijekati. To što njihova dobroća može ponekad ispasti kao neko zlo to spada u njihovu stvorenost i nesavršenost, ali nije zloća. Međutim kod ljudskih bića, koja također poznaju dobroću, ali i zlo jer su i ona nesavršena, postoji također i dobrota, no ta je često upitna. Zašto? Jer u ljudi koji svoju dobrotu povezuju sa zlom i njihova se dobrota pretvara u zlo i, što je još gore u - zloću ili zlobu. Zlo kao takvo je nijekanje dobroće, dočim je zloća nijekanje dobrote.

I dok za nerazumna bića ne postoji izbor između urođene dobroće i akcidentalnog zla u koje upadaju zbog svoje aracionalnosti, instinktivnosti i borbe za opstanak, razumna su bića primorana na izbor među dobrim i zlim. Ona ne mogu biti neutralna u borbi zla i dobra. Njihova razumnost, duhovnost, savjesnost, sloboda i odgovornost ih pozivaju u tabor dobra i dobrote. Zbog toga im je prva ljudska *dužnost* razlikovati dobro od zla, a druga uvijek izabрати dobro a izbjegavati zlo. Osnovno načelo morala jest - vazda činiti dobro, a nikada zlo!²⁸

U modernoj etici se rado zamjenjuju termini dobro i vrednota. Zbog svoga subjektivizma suvremeni čovjek ističe tu dimenziju poželjnosti dobra kao osobnog dobra (*bonum appetibile*). Takvo se poželjno dobro imenuje vrednota ili vrijednost. Vrednota pretpostavlja objektivnu dobroću svega stvorenoga, ali stavlja naglasak na njegovu subjektivnu poželjnost. Dobro u sebi postaje i dobro za mene, dakle *moje* dobro. Dobroća se pretvara u vrednotu a time i u dobrotu. Etičke vrijednosti proučava aksiologija.²⁹

²⁷ “Ovu pak ne smijemo shvatiti negativno kao puko izostajanje zla, niti pasivno kao odupiranje zlu, već kao aktivno zalaganje za dobro. Dobrota je više djelovanje nego stanje.” (Ž. BEZIĆ, *Etika i život*, UPT, Đakovo 1995, 45.)

²⁸ “Dobro - i samo dobro - vrhovno je načelo moralnosti.” (Isto, 39).

²⁹ G.W. ALLPORT 8Ed), *A Study od Values*. Houghton, Boston 1960; A TANOVIĆ, *Vrijednost i vrednovanje*. Zavod za udžb. Sarajevo 1972; AA.VV. *Ontologia e assiologia*. Morcelliana, Brescia 1974; M. ROKEAH, *Understanding Human Values*, New York 1979; L.E. NAVIA (ed), *Ethics and the Search for Valuw*. New York 1980; V. VUJČIĆ, *Sistem vrijednosti i odgoja*. Školske novine, Zagreb, 1987; O. REBOULT, *I valori dell'educazione*, Ancora, Milano 1995.

Dobrota je najveća vrednota. Ona se ne sastoji samo u tome da ne učiniš zlo, nego većma u čudorednom nastojanju činiti dobro. Zato apostol Pavao postavlja odlučan zahtjev: "Ne daj se pobijediti od zla, nego pobijedi zlo u dobru!" (Usp: Rim 12,21). Takav istinski moral ima za plod dobrotu. Iskreno ljubiti dobro znači biti dobar i krepostan čovjek. Dobrota ne može biti fingirana, ona izvire iz iskrena osvjedočenja i djelotvorne pragme bez pragmatizma. Ostalo je moralizam.³⁰

Čovjek kao moralno biće u sebi je sklon ljubiti dobro i samo dobro (osim kad ga prevari neko prividno dobro). Stalno činiti dobro je već teže, jer to traži žrtve i odricanja. Ipak samo preko čudorednog i kreposnog života može postići osobnu dobrotu. Jedino preko aktivne dinamike čudoređa dolazi do osobne vrline čudorednosti, tj. dobrote.

Per bonum ad bonitatem!

* * *

Summary

MAN-THE MORAL HUMAN-BEING

Ž i v a n B e z i ć

In the sea of definitions of human being, it is hard to choose the proper one. They speak about human being like technical, social and rational being, but they do not observe universally. The man is free and responsible for his acts, which is bottom of his morality, because of that, man can and has to aim his actions towards goodness which leads to the source of goodness which is God.

³⁰ Kao primjer moralizma i formalizma napominjem dvije povijesne činjenice. Primjer prvi: na španjolskom kraljevskom dvoru važio je kao pravilo: "Kraljice nemaju nogu." Zato moraju nositi duge haljine do peta. Primjer drugi: na francuskom kraljevskom dvoru u doba Luja XIV. kraljevske su prilježnice bile "opravdane" službenom titulom "la maitresse en titre". No, čak i te smicalice pokazuju da je čovjek u dnu duše ipak moralno biće.